

tévesen vélik, tudják, értelmezik; viszont megfordítva is igaz: része ennek az életműnek, *Az éhség legendája*, a *Korparancs*, a *Fegyver s vitéz ellen*, a *Palackposta*, az *Európa elrablása* írójáénak; b) Fábry Zoltán ebben az írásában (egy) bizonyos, tragikusnak is mondható, történelmi mozzanatot rögzített; c) ma már csak úgy értékelhető igazán *A vádlott megszólal*, ha ehhez hozzáolvassuk a *Vigyázó szemmel* zárócikkét: Nincs elveszett poszt (ti. a kisebbségi problémát érinti ezekben Fábry). Az író az utóbbiban, tehát az élete végén keletkezettben — sok mindent „helyére tesz”, kellő és szükséges történelmi tanulságokkal; d) az egykori, egy esetleges — 1947-es magyarországi kiadás nem lett volna szerencsés, sőt sokat rontott volna, hiszen ekkor már a magyar és a csehszlovák párt- és kormányservek felvették — a helyzet normalizálásának igényével — a kapcsolatot (vö. Arató Endre: A magyar-csehszlovák viszony ötven éve. 1969. 76—77.). Mindennek hangot kellett adnunk, még akkor is, ha — úgy tűnik — „hálátlan” feladatra vállalkozunk.

Ugyanakkor azt is látnunk kell: Fábry Zoltán életművét nem lehet válságsorozatok halmazának feltüntetni. A Fábry-életmű *nem* „válságtermék”. Nyilvánvaló, hogy helyesebb — *tudományos* analízishez folyamodni.

Fábry Zoltán korán leszámolt a Nagy-Magyarország szemléletével; leszámolt egy hamis illúzióval. Erre különben szépen mutat rá a *Felvidéki szellem* (Palackposta) első, nagylelegzetű mondatával, mintegy kinyilatkoztatással: elítéli „az eddig volt, tespedt, konok, elmeszesedett, beteg magyar életet...”, megveti és elítéli a virtuális Nagy-Magyarország mellett a Horthy-féle Magyarország határrevíziós, soviniszta-nacionalista demagógiáját is, mely erőteljes léptekkel haladt a fasizálódás felé.

Fábry Zoltán pedig igen korán, Európában az elsők között figyelt fel a fasizmus szennyes eláradásának veszélyére.

A Fábry-életműnek nagyon sok tanulsága, figyelmeztető mozzanata van. Ezek közül igyekeztünk néhányra (rá)irányítani a figyelmet.

